

DOI: 10.36719/AEM/2007-2020/57/55-59

Nübar İsmayıl qızı Bayramova

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin Quba filialı
nubar.bayramova.78@mail.ru

AUDİTORİYADAN KƏNAR MƏŞĞƏLƏLƏRDƏ ŞAĞİRD LƏRDƏ MULTİKULTURAL HİSSLƏRİN TƏBLİĞİ

Xülasə

Müasir dövrdə şagirdlərin tələbatları istər təhsil sisteminin, istərsə də müəllimin qarşısında o qədər mühüm vəzifələr qoyur. Bu tələbatları ödəmək üçün təkcə auditoriyada təşkil olunan təlim prosesi yetərli olmur. Müəllimə bu zaman auditoriyadan kənar məşğələlər köməyinə gəlir. Düzgün təşkil olunacaq məşğələlər müəllimə təlim prosesində qarşısına qoyduğu məqsədlərə çatmasını asanlaşdırar. Sınıfdə irqi, dini, etnik, sosial cəhətləri ilə fərqlənən uşaqların bir-birləri ilə ünsiyyət çatışmamazlıqları yaşayırlar. Bu zaman müəllim onlar arasındakı baryeri oyunlar vasitəsilə azaldır.

Açar sözlər: *multikulturalizm, müəllim, tolerant, etnik, təhsil*

Promoting multicultural feelings in students in extracurricular activities

Summary

In modern times, the needs of student place so important responsibilities on both the education system and the teacher. The classroom training process alone is not enough to meet these needs. In this case, the teacher helps with extracurricular activities. Properly organized classes will make it easier for the teacher to achieve the goals set in the learning process. In the classroom, children of different races, religions, ethnicities, and social backgrounds lack communication with each other. In this case, the teacher reduces the barrier between them through games.

Key words: *multiculturalism, teacher, tolerant, ethnic, educational*

Müasir dövrdə şagirdlərin tələbatları istər təhsil sisteminin, istərsə də müəllimin qarşısında o qədər mühüm vəzifələr qoyur. Bu tələbatları ödəmək üçün təkcə auditoriyada təşkil olunan təlim prosesi yetərli olmur. Müəllimə bu zaman auditoriyadan kənar məşğələlər köməyinə gəlir. Düzgün təşkil olunacaq məşğələlər müəllimə təlim prosesində qarşısına qoyduğu məqsədlərə çatmasını asanlaşdırar. Pedaqoji biliklər bu zaman kifayət etmir, müəllimə həmçinin psixoloji biliklərə də ehtiyacı yaranır. Auditoriyadan kənar məşğələlərdə şagirdləri təlim prosesinə hazırlaması üçün müəllimdə psixoloji biliklərinin olması danılmazdır. Psixoloji biliklər vasitəsilə müəllim şagirdlərə daha çox yaxınlaşa və pedaqoji prosesi daha maraqlı edə bilər. Sual olunur: Hansı psixoloji biliklər müəllimə auditoriyadan kənar məşğələlərdə şagirdlərin təlimə uğurlu hazırlığına yardımçı ola bilər? İlk olaraq uşaq psixologiyasını dərinlən bilməli, uşaqların yaş psixologiyası haqqında biliklərə sahib olmalıdır. Uşaqların yaşlarına görə psixologiyasının xüsusiyyətlərini dərinlən bilərsə, bu zaman müvafiq yaş dövrlərində baş verən böhranları, bu böhranların yaranma səbəblərini anlamaq biləcəkdir. Xüsusilə də, tərəkürün inkişafının müvafiq mərhələlərini yaxşı bilməli və istər təlim prosesində, həmçinin də auditoriyadan kənar məşğələlərdə həssaslıqla yanaşmalıdır. Auditoriyada kənar məşğələlərinin düzgün və məqsədyönlü qurulmasında bu biliklərin olması çox vacib sayılır və biliklər əsasında uşaqların fiziki və psixi inkişafının bir-birilə mütənəsibliyini anlamaq, inkişafın səviyyəsini qiymətləndirmək, uşaqların yoldaşları ilə uzaqlaşmasını, konfliktlərin aradan qaldırılmasını təmin etmək mümkün olur. Həmçinin uşaqların psixologiyasını yaxşı bilməklə onların meyl və maraqlarının idarə etmək, təlim prosesinə motivasiyasını artırmaq mümkündür.

Fransız pedaqog J.J.Russonun qeyd etdiyi kimi, “uşaqlara kiçildilmiş böyüklər kimi” baxılmamalıdır (Müseib, 2018., 100-107). Axı uşaq kiçik adam deyil və ona görə də müəllim hər bir yaş dövrü üçün xarakterik xüsusiyyətləri, müxtəlif yaş dövründə inkişafın hansı tərəflərinə daha çox diqqət yetirilməli olduğunu bilməli, auditoriyadankənar nə zaman hansı məşğələnin necə keçirilməsini doğru planlaya bilər. Fərdi xüsusiyyətlərinə dərinlən bələd olaraq, onların temperament tiplərini, hər bir temperament tipinin özünəməxsus xüsusiyyətlərini bilməkə, hansı tip uşağa necə yanaşmaq lazım olduğunu müəyyənləşdirə bilər. Diqqəti, hafizəsi, onların xüsusiyyətləri, tərəkür və tərəkürün inkişaf səviyyələri, nitqi və s. haqqında elmi bilikləri ona auditoriyadan kənar məşğələlərdə də şagirdlərdə multikultural dəyərlərin aşılanması yardımçı olar. Məhz psixoloji biliklər sayəsində təlim prosesinin uğurlu təminatı baş tutur. Auditoriyadan kənar məşğələlərin bir əhəmiyyəti də ondadır ki, o müəllimə şagirdləri diqqətlə müşahidə edərək təlim prosesinin uğurlu baş tutması üçün material yığılmasına imkan yaradır. Müşahidələri zamanı analitik tərəkürü sayəsində

baş verən hadisələrin səbəblərini, şagirdlərin irəliləmə və geriləməsini, onlara təsir edən amilləri təhlil edərək, təlim prosesində bunların aradan qaldırılma yollarını fikirləşir, müxtəlif etniklərin nümayəndələrinin yığıldıqları siniflərdə belə qəbildən olan uşaqların təlimdə geriləmə səbəbləri haqqında daha tez nəticə çıxardır. Təlim prosesində diqqətdən kənarda qalan bəzi xırdaqlar dərstdən kənar məşğələlərdə asanlıqla izlənilir. Şagirdlərin düşüncəsinə, hisslərinə, ideyalarına, arzularına daha çox diqqət ayıra, bu fikirlərdən təlim prosesi zamanı səmərəli istifadə edə bilər. Müəllimə auditoriyadankənar məşğələlərdə bir sıra oyunlar kömək edə bilər ki, bu onlarda multikultural dəyərləri formalaşdırar.

İlk əvvəl oyunlara **psixoloji hazırlıq** aparmaq lazımdır.

Rəsm dərslərində, qrup işləri zamanı uşaqların çəkdiyi rəsmlərə diqqət yetirməklə uşaqları tanımağa çalışmalıdır. Psixoloq iddia edirlər ki, uşaqların çəkdiyi cizma-qaralar belə onların ehtiyaclarından xəbər verir.

Müxtəlif insan şəkilləri-bu onların özlərini köməkətsiz, aciz hansısa çətinlik çəkdiyi bir işin içində olduqlarına ehyam vurur.

Daha çox çarpaz xətlər çəkirə-etdiyi hansısa hərəkətdən narahat olduğunu və hətta utanc hissi keçirdiyini göstərir.

Şəxmat lovhasına bənzər şəkillər çəkirə-özünü çətin və ya xoşagəlməz vəziyyətdə hiss etdiyini bildirir.

Güllər, naxışlar çəkirə-dost və ətrafındakıların mehriban münasibətini arzulayır.

Torlu şəkillərdən daha çox istifadə edirsə-bu onun hansısa hadisədən, və ya insandan incidiyini və ətrafındakıların ona qarşı münasibətini qəbul etməməyə çalışdığının göstərir.

Urək şəkillərini çəkməkdən zövq alırsa-daxilindəki şən və gözəl hisslərinin olmasına baxmayaraq gizlətməyə çalışır.

Dalğavari, spiral formalı xətlərin çəkilməsi- uşağın başqalarını dinləməmək kimi ciddi bir probleminin göstəricisi sayılır.

Şəkillərində həndəsi fiqurlardan çox istifadə etməsi- uşaqların öz məqsədlərinin həyata keçirmək üçün nə istədiklərini və necə edəcəklərini bildiklərinin göstəricidir.

Halqalar çəkməyi sevirə- bu onların həmişə hadisələrin mərkəzində olmaq istədiyini bildirir.

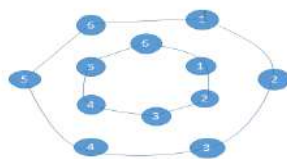
Arı şanının xanalarına bənzəyən damalar- isə onların sakit təbiətli olduğunu, vaxtlarını nizamlı təzadsız keçirmək istəyini bildirir.

Müəllimin uşaqları oyunlara cəlb edərkən bu nüansları gözədən qaçırmaması çox vacibdir.

Auditoriyadan kənar məşğələlərdə multikultural mühiti yaratmaq üçün aşağıda təqdim edilən bir sıra oyunlardan istifadə etmək olar:

İnsan dünyünü oyunu- Oyun zamanı müəllim əvvəlcə şagirdləri dairə şəklində düzür və onlardan sağ əlini qaldıraraq dairədə olan digər birisinin sol əlinin tutması haqda tapşırıq verir. Əsas şərt odur ki, əllərini tutduqları şagird onların yanında dayanan olmasın və son nəticədə düyün formasında bir dolaşmaq forma alınır. Sonra yenidən şagirdlərdə bir-birlərinin əllərini buraxmadan yeni dairə formasında yerlərini dəyişdirməyi tapşırır və yeni dairə alınır. Bu oyunun mahiyyəti çox mühüm və maraqlıdır. Oyunun mahiyyətini müəllim uşaqlara da izah edir: Birincisi dairə onların hamının sadəcə şagird olduğunu, ikinci halda alınan düyün onlar arasında fərqlilikləri, üçüncü dairə isə şagirdlərə fərqli etniklərin nümayəndələri olsa belə hamının eyni bir səviyyəli, eyni dərəcəli, bərabər olduğu fikrini aşılayır. (Dr Peter Grimes, Marieke Stevens, Arlena dela Cruz, Tricia Mercado, Kaisa Ligaya Sol Kruz, 2018., 14)

Mehriban çevrələr- bu oyun mahiyyətcə fərqliliklərə deyil, oxşarlıqlara fokuslanır. Məqsəd şagirdlərin fərqlilikləri deyil onlar arasında olan oxşarlıqları dərindən dərk etməsidir. Belə oyunlar zamanı şagirdlər bir-birlərini fərqli tərəflərdən tanıyır və bu tanışlıq təlim prosesinin özündə şagirdlər arasında sağlam əməkdaşlığın yaranmasının zəmini olur. Şagirdləri növbə ilə 1, 2, 1, 2, 1, 2sayaraq iki qrupa ayrılır, hər iki qrup dairə şəklində düzülür, daxili və xarici dairələr alınır.

Müəllim əvvəlcə daxili dairəyə suallar verir, hər bir suala konkret vaxt təyin edilir.

1. Ən çox xoşladığınız yeməklər-3 dəq

2. Ən çox secdiyiniz oyunlar- 3 dəq
3. Ən çox üstünlük verdiyi artraksionlar- 3 dəq
4. Dərsin ən çox necə keçilməsini sevirik-qruplarla, cütlərlə, fərdi-5 dəq
5. Müəllimin bizi necə qiymətlədirən zaman biz sevinirik-qiymət yazmaqla, alqışlamaqla, afərin və s. kimi sözlərlə-5 dəq və s tipli suallar verilir.

Ümumiyyətlə, müəllim sualların qoyuluşuna yaradıcı yanaşmalı, sinfin xarakterinə əsasən müəyyənəlməlidir. Hər bir sualın cavabını dairəvi şəkildə düzülmüş şagirdlərin yanında dayanan yoldaşına soyləməsini oyunun əvvəlində tapşırır və hər verilən sualdan sonra suala ayrılmış zaman bitdikdə əl çalaraq növbəti suala keçməsini tapşırır. Daxildəki dairə sualları cavablandırarkən xarici dairə onları izləyir. Sonra isə dairələr yerlərini dəyişərək əvvəlki mərhələləri təkrarlayırlar. Oyun zamanı şagirdlər həm bir-birlərini fərqli tərəflərdən tanıyırlar, həm də özlərinin oxşar tərəflərini kəşf edirlər. Xüsusilə, təlim prosesində bir-birlərindən tam fərqlənən müxtəlif etniklərin nümayəndələri olan uşaqlar bu tip oyunlar zamanı öz ortaq nöqtələrini taparaq əslində bir-birlərindən heç nə ilə fərqlənmədiklərini anlayır və nəticədə fərqli mənşəli şagirdləri yaxınlaşdırır, onlar arasında möhkəm dostluqların yaranır. (Webinar 12, UNICEF, 2014., 25)

Dostumu tapdım- Bu oyun siniflərdə fərqlilikləri ilə seçilən şagirdlər olduqda onların sosiallaşması üçün bir-birlərinin daha yaxından tanımasına xidmət edir. Çünki bəzən fərqli davranış tərzləri, fərqli yanaşmağa sahib olmaları onların təlim prosesində həm yaxınlaşmasına mane olur, həm də qrup işlərindəki əməkdaşlığını zəiflədir. Oyun zamanı suallar cədvəl şəklində çıxardalarla şagirdlərə paylanılır, keçirilməsi üçün konkret vaxt təyin edilir. Təlimatına görə uşaqlar bu cədvəli doldurmaq üçün bir-birlərinə yaxınlaşır, cədvəldə verilən sualları yoldaşlarına verir. Cədvəli ya üfiqi, ya da şaquli sırada ilk hə cavabı aldıqda oyunu udmuş hesab edilir. Oyunun nəticəsində uşaqlar yoldaşlarının tanımadığı xüsusiyyətlərini kəşf edir, aralarında səmimi münasibətlər yaranır, onların fikrində mənsub olduqları etnik mənşələri deyil maraqlı xüsusiyyətləri fokuslanır. Suallar sinfin quruluşuna, ehtiyaclarına, şagirdlər arasındakı ünsiyyət çətinliklərinin xarakterinə görə dəyişə bilər. *Nümunə:*

Pizzanı xoşlayır	Pişikləri Sevmir	Televizora baxmağı xoşlayır	Riyaziyyatı sevir	Eynəkdə gəzir
İtlərdən qorxur	Səhərlər şirin qoğalları xoşlayır	Rollu oyunları oynamağı sevir	Plastilindən fiqurlar düzəltməyi sevir	Oxu dərslərini xoşlayır
Oyuncaqlarını paylaşmağı xoşlamır	Müsiqini sevir	Dondurma hər gün yeməyə hazırdır	İdman dərslərini çox sevir	Həşəratlardan qorxur
İdman ayaqqabıları ilə dərslə gəlməyi çox sevir	Dərsdə təqdimat etməyi sevmir	Cizgi filmlərini izləməkdən doymur	Velosiped sürməyi bacarmır	Musiqi dərsləri gələndə sevinir
Həyat bilgisi dərslərini çox sevir	Pazzl oyunlarını sevir	Evdə heyvan saxlamaq arzusundadır	Milli bayramları xoşlayır	Dalaşmağı sevmir

(Dr Peter Grimes, Marieke Stevens, Arlena dela Cruz, Tricia Mercado, Kaisa Ligaya Sol Kruz, 2018., 29)

Nişanlanma-Oyunun məqsədi şagirdlər arasında stereotiplərin yox edilməsidir. Fərqliliklərlə zəngin olan siniflərdə ən çox rast gəlinən hal şagirdlərin bir-birinin damğalanmasıdır. Bu isə şagirdlərin fərqli etniklərə mənsub olduğu zaman daha ağır fəsadlara səbəb olur. Şagirdlərin nişanlanmış əlamətləri nəinki tədris prosesinə öz mənfi təsirlərini göstərir, həm də şagirdlərin sonrakı həyatına da əhəmiyyətli izini qoyur. Fərqli mənşəli uşaqlar müəyyən əlamətinə görə nişanlandığı zaman həmin əlamət artıq uşaqda stereotipləşir və nəticədə həmin uşağın şəxsiyyəti deyil əlaməti daha çox önə çıxır. Bu şagirdin təlimdə uğurunu təhlükəyə atır və şəxsi rifahına da mənfi təsir edir. Müəllim hər bir şagirdə yapışqanlı vərəq və markerlər verərək deyir: *“Bizim hamımız həyatda damğalanmaya məruz qala bilərik və qalmışıq. Bu günkü oyunda biz bu damğaları xatırlayacağıq, onların bizim həyatımızda nə kimi rol oynadıqlarını, bizə necə təsir etdiyini və bu damğanın üstümüzə gətirməyən bizim üçün nə demək olduğunu başa düşməyə çalışacağıq”* Sonra şagirdləri gözlərini yumaraq, həyatında nə vaxtsa damğalandığı zamanları və keçirmiş olduqları yada salmağı tapşırır. Məsələn, dərs zamanı məsələni həll etməyi bacara bilmədiyi an *bacarıqsız* deyər adlandırıldığı anları onlara misal çəkmə bilərsiniz. Fikirləşməyə 5 dəqiqə vaxt verilir, yapışqanlı vərəqlərdə damğalarını yazaraq

sinələrinə yapışdırmağı tapşırır. Sonra uşaqların bir-bir ayağa qalxaraq onlara qoyulan damğanı yüksək səslə deyir və həmin yapışqanlı vərəqləri sinələrində götürərək lövhəyə yapışdırır. Müəllim şagirdlərə aşağıdakı məzmununda suallar verməklə onları danışdırmağa çalışır: 1. Bu oyun zamanı nə hiss edirsiniz? 2. Başqalarının sizə qoyduqları damğanı sinəyinizdə daşımaq sizdə nə kimi hisslər yaradırdı? 3. İndi başqalarını damğaladığınız zaman onların nə hiss edəcəyini başa düşünürsünüzmü?

4. Öz damğalarınızı sinənizdən götürüb divara yapışdırdığınız zaman hansı hisslər keçirdiniz? və s.. Uşaqların hər birinin cavabları dinlənərək müzakirə edilir, onlarda digərlərinin fikirlərini dinləyib anlamaq və damğalanmış insanların yerinə özlərini qoyaraq empatiya hissini formalaşdırmağa çalışılır.

Bu oyunla nişanlamanın yaratdığı təhlükələr aşkarlanır və uşaqlara özlərinin necə lazımsız, deqredasiyaya uğramış, mənfi mənada fərqləndirilmiş kimi hiss etdiyini dərk etdikdən sonra qarşısında nişanladığı insanların da bu tip hisslər keçirdiyini anladılır. Nişanlanmanın ən böyük mənfi tərəfi ondadır ki, fərdin aldığı damğa daimidir, heç bir zaman dəyişmir. Damğalar nəinki uşaqlardan müəllimlərin gözləntilərinin, hətta onların özlərinin belə özlərindən olan gözləntilərinin aşağı salır və xüsusən də bu damğalar uşaqların təlim bacarıqları ilə əlaqəli olduqda müəllimin belə bu prosesin nə dərəcədə uğurla tamamlana biləcəyi şübhə doğurur.

Məhz bu oyunla müəllim milli, dini, irqi, sosial və iqtisadi fərqliliklərlə bağlı damğaların stereotiplərin neqativ nəticələrini həm uşaqlara dərk etdirmək, həm də anlatmaq mümkün olur. (Dr Peter Grimes, Marieke Stevens, Arlena dela Cruz, Tricia Mercado, Kaisa Ligaya Sol Kruz, 2018., 35)

Unikallıq və bənzərlik oyunu– Müəllim bu zaman uşaqları 4-5 nəfərlik qruplara ayırır və onlara bir-birləri ilə özlərinin həm unikal, həm də bənzər xüsusiyyətləri haqqında müzakirələr aparmağı tapşırır. Vaxt bitdikdən sonra onlardan öz qruplarının üzvlərinin həm ümumi oxşar, həm də unikal olan xüsusiyyətlərinin təqdimatlarını verməyə şərait yaradır. Uşaqlar təqdimatlar zamanı hər birinin unikal xüsusiyyətlərinin olmasına baxmayaraq, çoxlu miqdarda bənzər cəhətlərini sadalayır, özlərinin nə qədər fərqli olsalar belə nə qədər də bənzər olduğunu həm dərk edir, həm də bir-birlərinə izah edirlər. Bu oyun müəllimə təlim prosesində uşağa yönəlik təlim prosesinin qurulmasında böyük köməyi olur.

(Burns, Mary, 2014 Last accessed on 01.11.18)

5 Sevimli aylanca– Sınıfdə irqi, dini, milli, etnik-mədəni fərqliliklərin sıxlığı zamanı

ünsiyyət çətinlikləri yaşana bilir. Bu fərqliliklər üzündən bir-birlərini yaxından tanımağa belə imkanları olmayan uşaqların sosiallaşmasını bu oyunla təmin edə bilərik. Uşaqları 4-5 nəfərlik qruplara bölür, fərqlilikləri olan uşaqları bir qrupa yerləşdirilməsinə xüsusi diqqət ayırıq. Çünki bu oyun onların ünsiyyətlərinin formalaşması üçün vacibdir. Qruplara təlimat verilir və tapşırığın icrası üçün konkret vaxt qoyulur. Qruplara 5 sualdan ibarət tapşırığı cavablandırmağı tapşılır: 1. 5 ən çox sevdiyiniz oyun; 2. 5 ən çox sevdiyiniz cizgi filmi; 3. 5 Ən çox sevdiyiniz nağıl qəhrəmanı; 4. 5 Ən çox sevmədiyiniz hərəkət; 5. Dost olmaq üçün 5 əsas səbəb

Bu sualları uşaqlar cavablandıran zaman əvvəllər yaxında tanımağa çalışmadıqları yoldaşlarında ortaq cəhətləri tapmaqla bir-birlərilə yenidən ünsiyyətə girərək sosiallaşırlar. Xüsusilə də, 4-cü sualı cavablandıran zaman onlar bəzən niyə yola getmədikləri dərk edir, yoldaşları ilə hansı səbəblər üzündən problemlər yaşadığının səbəblərini anlayır, yoldaşlarının hansı hərəkətlərdən xoşlanmadıqlarını başa düşürlər. 5-ci sual isə onlara sınıfdə yeni dostlar qazanmaq üçün bir başlanğıca çevrilir. Bu onunun əhəmiyyəti müəllim təlim prosesində qarşılıqlı anlaşmaları müşahidə edərkən daha yaxşı hiss edir. (UNISEF, Vebinar 12, 2018., 36). Bu dediklərimizdən belə bir nəticə çıxara bilərik ki, sınıfdə irqi, dini, etnik, sosial cəhətləri ilə fərqlənən uşaqların bir-birləri ilə ünsiyyət çatışmazlıqları yaşadıkları zaman müəllim onlar arasındakı bəyri oyunlar vasitəsilə azalda, onlar arasında sağlam əməkdaşlıq münasibətlərinin təməlini, fərqli mədəniyyətlərin elementlərini oyunlar zamanı tətbiq etməklə birilərinin digərlərinə qarşı dözümlü, tolerant davranışları aşılaya bilər. Auditoriyadan kənar məşğələlərdə fərqli oyunların təşkili təlim prosesində şagirdlərin güc, bacarıq, maraq və ehtiyaclarının səfərbər edilməsində və cəsarətli olmasında xüsusi rol oynayır və müəllim bütün uşaqların eyni olmadığını və diferensiaslanmış təlimin düzgün təşkili üçün uşaqların fərqli ehtiyaclarının üzə çıxarılmasını imkan verən oyunların təşkilinin vacibliyini anlıyır. Fərqliliklər arasında yeni möhkəm dostluqların əsası qoyulur və şagirdlər müəllim milli, dini, irqi, sosial və iqtisadi fərqliliklərlə bağlı damğaların stereotiplərin neqativ nəticələri aradan qaldırmaq asanlaşır. Nümunələr kimi verilən bu oyunlar uşaqlarda təkcə yad psixologiyayı, yad mədəniyyəti qəbul etmək yox, eyni zamanda onları duyma, anlama bacarıqlarını da formalaşdıracaqdır. Bununla da müəllim sınıfdə multikultural mühitə, şagirdlərdə də multikultural dəyərlərə sahib ola bilər ki, bu dəyərlərə sahib olan şagird isə məktəb mühitindən cəmiyyət mühitinə keçdikdə cəmiyyətin rəngarəngliyini anlayan, insanlarla ünsiyyət çətinlikləri yaşamadan uzlaşa bilən üzlərə çevrilir.

Ədəbiyyat

1. Müseyib İlyasov “Müəllim peşəkarlığı və pedaqoji sərəştəliliyin müasir problemləri”, Elm və təhsil, Bakı: 2018
2. Dr Peter Grimes, Marieke Stevens, Arlena dela Cruz, Tricia Mercado, Kaisa Ligaya Sol Kruz, “İnklüziv təhsil üzrə müəllim inkişafı”, proqram-1: 2018
3. Webinar 12, “Teachers, Inclusive, Child-Centred Teaching and Pedagogy, Companion Technical Booklet.” New-York: UNICEF, 2014
4. Burns, Mary “Five Models of Teacher-Centered Professional Development” Mənbə: <https://www.globalpartnership.org/blog/five-models-teacher-centered-professional-development> Last accessed on 01.11.18 Edication Development Centre, 2014
5. UNISEF, Vebinar 12-Müəllim, inklüziv, uşaqyönlü tədris və metodika” 2018

Rəyçi: prof.F.Rüstəmov

Göndərilib: 13.08.2020

Qəbul edilib: 15.08.2020